

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 18
Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі

Рівне – 2010

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 18. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. – Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі. – 296 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України
часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 27 листопада 2009 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

УДК 323.1 (477.8)

Гон Максим

ЄВРЕЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ АВТОРИТАРНИХ/ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ: НЕКОНВЕНЦІЙНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Обрані нами хронологічні рамки включають три періоди (останні роки існування Другої Речі Посполитої, радянізацію 1939-1941 рр. та час, коли західноукраїнські землі окуповано нацистськими військами). З огляду на це визначена в назві статті проблема не вписується в традиційний історичний дискурс. Однак такий ракурс прийнятний для політологічного осмислення або ж нетрадиційного (не конвенційного) історичного підходу, оскільки створює продуктивну для наукового пізнання ситуацію міжпредметного „прикордоння”. Перетинання історії й етнополітології дозволяє, наприклад, визначити основні тенденції в зайнятій євреями Західної України політичній позиції впродовж другої половини 1930-х – на початку 1940 рр. Водночас запропонована постановка питання сприяє з’ясуванню особливостей у ставленні різних держав, які встановлювали свій політичний контроль над західноукраїнськими землями, до однієї з національних меншин. Цей аспект і визначає завдання нашої розвідки.

Означені проблеми досліджені у вітчизняній історії й етнополітології недостатньо. Серед поодиноких праць, які безпосередньо чи опосередковано торкаються обраного нами предмету дослідження комплексністю аналізу виділяється монографія Я.Хонігсмана [12, с. 68-131]. Що ж до доробку іноземних учених, то основний його комплекс формують роботи, які присвячені Голокосту. Автор однієї з найвідоміших з них Ш.Спектор [21]. Стосовно ж до робіт, які з’явилися останніми роками й фокусують увагу на різних аспектах проблеми в досліджуваному хронотопі, то серед них назвемо книгу ізраїльського вченого Ш.Редліха. Значний комплекс наведеного в ній нарративу – результат польових досліджень вченого, який народився в Галичині [10].

Проблема, що досліджується нами в статті, тією чи іншою мірою аналізується й науковцями Польщі. Для прикладу – розвідка Т.Снидера, який зосередив увагу на позиціонуванні євреїв та їхній долі в час встановлення в Західній Україні радянської влади та німецької окупації [20]. Контroversійність першої з названих проблем висвітлена в роздумах Ч.Гжеляка [15] та інших публікаціях польських учених.

Завдяки активному дослідженню долі українців у Другій Речі Посполитій на сучасному етапі, власне – зосередженню уваги вчених на національній політиці Варшави протягом двадцятиліття між світовими війнами, її стратегію в цій сфері суспільного життя можна вважати на сьогодні загальновідомою. Зазвичай вітчизняні дослідники небезпідставно звертають увагу на такі її компоненти, як осадництво, спроби денаціоналізації українців, реалізацію пілсудчиками стратегії „державної асиміляції” тощо. Водночас розширення об’єкт-предметного поля іншими суб’єктами дозволяє стверджувати, що ті чи інші заходи, які суперечили інтересам інших національних меншин, здійснювалися польським урядом фактично повсякчас. Це зумовлено тим, що він, як і сейм і сенат (завдяки чисельному домінуванню в ньому поляків), перетворився в засіб для створення преференційного режиму, який мав задовольнити інтереси й сподівання титульної нації.

Усвідомлення цього факту важливе передусім з теоретичної точки зору. Він – один із тих значимих аргументів, який спонукав відомого американського соціолога Р.Брюейкера сформулювати гіпотезу про „держави, які націоналізуються”.

Така постановка питання не в останню чергу зумовлена тим, що впродовж існування Другої Речі Посполитої її центральна влада намагалася нав’язати національним меншинам стандартизовані культурні елементи. Цим, зрозуміло, польська політична еліта порушила паритет інтересів останніх і титульної нації. Це й зумовило відхід від моделі „громадянської держави”. Згідно Р.Брюейкера, в ній, завдяки сповідуваним представниками влади ліберальним цінностям і визнання національності категорією індивідуальних прав громадянина, самість „чужих” не перетворюється в об’єкт державної політики [5, с. 139]. Натомість відмова від такої практики, концентрація уваги центру на особливостях культури й свідомості громадян з числа національних меншин – шлях, який завершує виникнення „держави, яка націоналізується”.

В цьому контексті важливим є твердження вченого стосовно того, що такий процес характерний не тільки Польщі, але й іншим новоутвореним країнам. Відправною точкою для нього в конструюванні цього висновку слугує той факт, що націоналізм став альфою й омегою тих з них, які постали після завершення Першої світової війни [1, с. 14-15]. Враховуючи це, вчений констатує очевидне: націоналізми характерні не тільки титульним націям, але й національним меншинам. Разом з тим Р.Брюбейкер звертає увагу на те, що проходило повз увагу інших дослідників: „...націоналізм нових незалежних (або нових переформованих) держав” [1, с. 16].

Це міркування слід вважати знаковим. Держава, за Р.Брюбейкером, це не просто політичний інститут. Вона постає виразником інтересу тих новопосталих титульних націй, що виникли після падіння Османської, Російської імперій та Австро-Угорщини. Їхній націоналізм набуває нового єства. Він, сказати б, універсалізується, оскільки стає ідеологією не тільки партій чи іншого роду громадських об'єднань, але й перетворює державу в заручника, наповнює її безпосереднім змістом. Такі держави є виразниками інтересів не усіх націй, які проживають у ній, а лише однієї з них, тієї, що привласнює цей політичний інститут.

Серед елементів, які, згідно теоретичних узагальнень Р.Брюбейкера, демонструють відмежування від держави національних меншин та її націоналізацію, найважливішими, на нашу думку, є наступні. По-перше, „ідея, що центральна нація за законом „володіє” політичним утворенням, що це політичне утворення існує як політичне утворення цієї центральної нації і для неї” [1, с. 120]. По-друге, переконання титульної нації в тому, що для забезпечення її інтересів в усіх сферах суспільного життя, її незаперечної гегемонії над національними меншинами необхідно реалізувати комплекс заходів. По-третє, мобілізація з цієї метою держави та недержавних організацій [1, с. 120].

Діяльність урядів Другої Речі Посполитої та багатьох польських партій підтверджують ці міркування як їхньою стратегією щодо українців, так і євреїв. При цьому зауважимо, що останні, не маючи власної національної держави, були потенційними союзниками титульної нації в розбудові Польської Республіки. Промовистим для підтвердження цієї тези є пафос єврейської газети „Волинер Найєс”, яка з приводу 16-ї річниці Другої Речі Посполитої писала: „Незалежність у кордонах, які визначені трактатами, недоторканість найменшого клаптика землі, що знаходять в цих межах, становлять найвище право, яке визнають святим всі громадяни держави без різниці політичних переконань, визнання і національності... Єврейський народ об'єднується з іншими громадянами в своєму патріотизмі, готовності до жертвності й активного захисту кордонів Польщі. Народ єврейський пишається іменами своїх синів, які боролися за незалежність Польщі й постраждали, оскільки сйво незалежності є запорукою громадянської свободи, спокою і гармонійної співпраці на добро Речі Посполитої Польської” [4, арк. 278 зв.].

Така позиція євреїв не була чимось винятковим. Скоріше навпаки. Адже станом на другу половину 1930-х рр. в їхньому середовищі усталилася ідеологія двох патріотизмів. „Велика” його модифікація – трансдержавний корпоративізм, така їхня взаємодія, що дозволяла б, завдяки об'єднанню сил у рамках організації на кшталт „Єврейського світового конгресу”, захищати інтереси нації в тих державах, де її представники потерпали від свавілля влади чи співгромадян. Натомість „малий патріотизм” розумівся як любов до країни проживання [11].

Ймовірно, теорія „малого патріотизму” – похідна ідеології євреїв-інтеграціоналістів. Виникнувши в Європі наприкінці ХІХ ст., вона мала за мету „злиття” євреїв з титульними націями при збереженні їхньої самобутності [18, Рр. 26]. Примарність створення власної держави, як і фактор незвіданості майбутнього в землі Обітованій, спонукав бажання більшості євреїв Центральної та Східної Європи залишатися в країнах проживання [6, с. 582]. Це, в свою чергу, актуалізувало завдання соціально-економічної й громадсько-політичної інтеграції в „чужі” держави на правах їх рівноправних громадян. Твердження на кшталт висловлених взимку 1937 р. Й.Менакером у містечку Городенка Станіславського воєводства – „Євреї є польськими громадянами, в Польщі народилися і в Польщі прагнуть жити” [3, арк. 106] – можна вважати в цьому контексті аксіоматичними.

Така інтеграційна політика євреїв, як і інших націй, не влаштувала багатьох поляків. У 1920-х – 1930-х рр. вони опинилися в прокрустовому ложі суспільно-політичних ідей доби, стали їх заручниками. Центр, як і більшість польських партій, не виявляли готовності застосовувати владу як інструмент для задоволення потреб усіх націй, що проживали в країні. Національний егоїзм призвів до того, стверджував у 1938 р. один з представників титульної

нації, що „...польський патріот вже здавна не відрізняє державного апарату від тих польських національних чинників, які поза національністю польською та її інтересами дня, будь-яких інших інтересів і жодних інших цілей держави не бачать...” [22, s. 200].

Такий світогляд притаманний з-поміж інших політичних течій ендемам, які до того ж демонстрували найбільш непримиренну позицію щодо євреїв. Детальну стратегію в єврейському питанні вони виробили в другій половині 1920-х – 1930-х рр. Її стрижнем стало завдання послаблення позицій євреїв в економіці. Від часу світової економічної кризи широко застосовуваним методом у боротьбі з ними стали акції економічного бойкоту. У Львові, наприклад, організація „Вшехпольська молодь”, копіюючи методи боротьби з євреями в нацистській Німеччині, організувала блокаду магазинів, власниками яких були євреї, давши тим самим старт акції в межах усієї Польщі [19, s. 114]. Загалом, стверджує сучасний польський вчений Є.Гольцер, у роки економічної кризи гасло боротьби з євреями перетворилося на епіцентр в сповідуваному національними демократами діапазоні ідей [16, s. 362].

Активізація бойкоту євреїв переслідувала не тільки економічні цілі, а й розглядалася як необхідна передумова для досягнення кінцевої мети – примусити їх емігрувати з Польщі. Своєрідним кредо на цьому шляху можна вважати назву серії статей одного з молодоендецьких часописів, що оприлюднив їх під заголовком “Хай польська земля обпікає їм стопи” [17, s. 389].

Поміж двома визначальними цілями „народових демократів” – витіснення євреїв на маргінес економічних процесів та стимулювання їхньої еміграції з країни – низка, сказати б, проміжних засобів, які мали сприяти досягненню завдання-максимум. Серед них – запровадження відсоткової норми (т.зв. *numerus clausus*) для євреїв у вищих навчальних закладах. Уперше вимогу її введення національні демократи висунули на зламі 1922-1923 рр. Згодом ідея *numerus clausus* доповнилася вимогами запровадження т.зв. лавкового гетто, тобто навчання євреїв у вищих навчальних закладах за окремими від християн партами.

В останньому передвоєнному десятилітті завдання усунення євреїв з різних сфер суспільно-політичного життя реалізовувалося шляхом запровадження т.зв. арійських параграфів у статуту товариств. Першим на початку 1937 р. його ввів Союз асистентів вищих шкіл у Львові, унеможлививши тим самим членство в ньому євреїв. Згодом, 9 травня того ж року, аналогічні статутні нововведення запроваджено з'їздами адвокатів і лікарів у Варшаві.

Важлива роль у планах витіснення євреїв з країни припадала на стратегію позбавлення їх політичних прав. Цього домагалася, наприклад, „Стронніцтво народове”, яке прагнуло заборонити їхню участь у роботі національних зборів. Водночас партія артикулювала вимоги усунення євреїв з війська, освіти, державних органів та органів самоврядування, економічного й культурного життя тощо.

Значимий елемент ендецького тиску на євреїв, стимулювання їхньої еміграції з країни – курс на ополячення міст. Ця акція на теренах Західної України мала відбуватися в рамках національного солідаризму: мешканці історичної Польщі, з метою підтримки поляків у Галичині й на Волині, повинні були безпосередньо прилучитися до витіснення євреїв з міських анклавів південно-східних воєводств Речі Посполитої. При цьому здобуття домінуючих позицій в них трактувалося як одна з панацей задля ліквідації безробіття поляків як на селі, так і в містах.

Ситуація, в якій перебували євреї Західної України, докорінно змінилася восени 1939 р., коли нацистська Німеччині та СРСР знищили Другу Річ Посполиту. Т.зв. четвертий поділ Польщі призвів до встановлення на територіях, що входили до її складу, тоталітарних режимів.

Не вдаючись до детального аналізу позиції євреїв у час агресії супроти Польщі, що виходить поза предмет даної статті, обмежимося констатацією наступного: чимало євреїв поставилися до приходу Червоної армії на західноукраїнські землі позитивно. Визначальним для них у ставленні до подій вересня 1939 р. виявилася усвідомлення загрози подальшої експансії Німеччини в Європі. На фоні махрового антисемітизму Третього рейху інший тоталітарний (радянський) режим, очевидно, виглядав меншим злом. Принаймні, він не загрожував обмеженням громадянських прав, переслідуванням на національному ґрунті й вигнанням з країни – реалії Німеччини другої половини 1930-х рр. Це й зумовило процес соціальної мімікрії: ті з євреїв, як і представників інших націй, які засуджували акт агресії СРСР супроти Польщі, не сприймали здійснюваних ним змін у різних сферах суспільного життя на окупованих територіях змушені були, заради уникнення репресій, вдавати схвалення до дій нового режиму [14, s. 808].

Суспільно-політичні ідеали, які принесла в Західну Україну радянська влада, суттєво скоригували становище євреїв. На попелищі держави, що націоналізувалася, постала влада, яка прагнула реалізувати свій проект соціальної рівності й, як стверджували її пропагандисти у вересні 1939 р., захистити місцеве населення від національного гніту „буржуазної” Польщі. З відстані років розуміємо, що паралельно, а можливо й передусім, йшлося про розширення територій СРСР та експорт назовні класових ідеалів правлячої в ньому партії. Принаймні можна бути категоричним у висновку стосовно того, що тенденція монополії влади в Другій Речі Посполитій однією нацією, створення всеосяжного режиму преференцій для неї з одночасною практикою врегулювання важливих для поляків завдань коштом національних меншин відійшла в минуле. Замість атмосфери домінування ідеалів нації поступово поставала інша, що сакралізувала соціально-економічний фактор та втілювала в суспільну практику безперспективну ідею класової диктатури.

Наслідки цих змін для євреїв – неоднозначні. Передусім тому, що в плинні становлення в Західній Україні тоталітарного режиму комуністичного зразка ліквідовано стрижень громадянського суспільства – багатопартійну систему. Численні політичні інституції – українські, польські, єврейські – припинили свою діяльність. Подекуди, як це сталося з останніми, вони припиняли роботу з власної ініціативи в перші ж дні радянської окупації. Так, наприклад, вчинили сіоністи Західної Волині, які були добре поінформовані стосовно ставлення до сповідуваної ними ідеології радянської влади [21, Р. 37].

В час ліквідації багатопартійної системи основний удар репресій НКВС спрямував супроти поляків: лише протягом останніх місяців 1939 р. у Західній Україні заарештовано 5406 чол. з числа представників колишньої титульної нації. До червня 1941 р. ув'язнено ще понад 16,5 тис. поляків [7, с. 95].

Жорна репресій не минули й інших народів. Упродовж вересня 1939 – червня 1941 рр. заарештовано понад 10,5 тис. українців й 2,5 тис. євреїв. Для останніх найстрашнішою виявилася перша хвиля арештів: за кілька місяців 1939 р. за ґратами опинилося майже 1,5 тис. представників їхньої суспільної еліти [7, с. 95]. Загалом, за підрахунками сучасних українських учених, євреї склали 30% серед загальної кількості депортованих із Західної України в час її радянізації 1939-1941 рр. Аналогічний показник серед поляків склав 50%, українців – 20% [2, с. 36].

Оскільки радянська влада керувалася тими ідеологічними принципами, які ґрунтувалися на засадах класового, єврейська візія здійснених нею соціально-економічних перетворень є опосередкованою. Вони реалізовувалися за апробованим раніше в СРСР кліше. Національні ж аспекти інновацій, що реалізовані новою владою, визначаються тими позиціями, які в час існування Польської республіки посідали конкретні спільноти.

Конфіскація завдала удару передусім полякам та євреям – тим, хто володів значними земельними володіннями, фабриками й осередками дрібнотоварного виробництва, закладами торгівлі. Колишні приватні власники працевлаштовувалися на одержавлених підприємствах і в кооперативах [10, с. 141].

Разом з тим, завдяки запровадженню радянською владою командно-адміністративної системи, їй вдалося розв'язати проблему безробіття. Протягом року на Рівненщині, наприклад, працевлаштовано 18 тис. чол., які до вересня 1939 р. так і не змогли знайти свого місця на ринку праці [13, арк. 12]. Серед них було й чимало євреїв. Їхня молодь отримала нові можливості для вступу в університети. Частина євреїв працевлаштувалася в органах влади [21, Р. 32]. Щоправда, як і за Польщі, євреї не здобули пропорційного своїй чисельності представництва в міських радах [20, с. 275]. Водночас здобутком для них стало те, що вони працевлаштовувалися на залізниці, в міліції – сферах, які за часів Другої Речі Посполитої були недоступними для національних меншин [21, Р. 32].

Суттєві зміни відбулися й у духовній царині. Серед очевидних негативів у діях радянської влади – закриття тих шкіл, у яких навчальний процес здійснювався на івриті, припинення діяльності єврейських кагалів [20, с. 275], які становили епіцентр їх громадського життя, грубе порушення закону про закриття молитовних будинків і вилучення їх приміщень. Лише на Волині так сталося в Дубно, де перестали функціонувати три синагоги й костел, у с. Вовниче Демидівського району Ровенської області, містечках Володимир-Волинську, Ковелі, Луцьку. Вилучені з власності єврейської громади сакральні споруди використано під господарські та культурні установи [9, с. 249-250]. Не додало авторитету радянській владі й закриття єврейських періодичних видань. На цьому тлі заснування у Львові й Станіславі єврейських

театрів, організація єврейських шкіл, де діти навчалися на їдиш, випуск цією ж мовою єдиної на Західну Україну газети та трансляція єврейською мовою один раз на тиждень радіостанції у Львові [12, с. 92, 97] – дециця здобутків, які відверто губилися в переліку втраченого.

Окупація німецько-фашистськими загарбниками України відкрила нову, страхітливу сторінку в її історії. Принесені сюди окупантами расистські ідеї стали фатальними для євреїв. Розмірковуючи над її роллю в Голокості, ізраїльський учений Дж.Тененбаум стверджує: нацисти зробили теорію еволюції тваринного світу невід'ємною частиною своєї ідеології. „Їхній політичний словник був насичений такими словами, як простір, боротьба, відбір і викорінення... Вони не приховували наступного силогізму своєї логіки: світ – це джунглі, в яких різні народи ведуть боротьбу за територію. Виграє сильніший, натомість слабший гине чи його вбивають. Чужі раси є загрозою безпеці. Євреї – це чужий елемент, і до них має бути застосований закон джунглів, котрий є законом божественним. Якщо такі визначальні постулати, то яка місія може бути більш високоморальною, ніж знищення євреїв? Тут закінчується силогізм – і відкриваються двері газових камер” [8, с. 36].

Фізичному знищенню більшості євреїв Західної України передувало їх обмеження в правах, примус носити спеціальні знаки, відмежування від „арійського” світу й концентрація в гетто, пограбування й поневіряння...

Проведене в даній статті наукове дослідження порушеної проблеми дозволяє зробити такі концептуальні висновки:

1. Політика Польщі й Німеччини в єврейському питанні свідчить, що в умовах держав, які націоналізуються, та в реаліях тоталітарного режиму „чужий” трактується перепорою в реалізації омріяних титульними націями проєктів майбутнього. Звідси й популярний у Другій Речі Посполитій еміграційний варіант вирішення єврейського питання та геноцид, що реалізований нацистською Німеччиною та її союзниками. Різниця в цих намірах і діях, звичайно ж, принципова. Передусім тому, що польський варіант прощання з іншістю не був реалізований, натомість Голокост став реальністю. Однак два варіанти вирішення єврейського питання мають спільний знаменник: прагнення розпрощатися з „чужими”. Стратегія польського авторитаризму в реалізації цієї мети базувалася на засадах примусу, нацистського варіанту тоталітаризму – на фізичному знищенні нації.

2. Емпірика досліджуваних подій засвідчує, що національний фактор здатний перетворюватися в альфу й омегу мотивації дій авторитарних і тоталітарних режимів.

3. Хоча з часу агресії СРСР проти Польщі частина євреїв вбачала порятунок від національної дискримінації в радянській владі, остання не виявила зацікавленості в них. Це з-поміж іншого зумовлено тим, що авторитарні/тоталітарні режими якщо й потребують легітимації влади на анексованих територіях, то намагаються здобути її завдяки компромісу з чисельно домінуючою нацією. Що ж до євреїв, то, ліквідувавши систему їх (як і інших національних меншин) дискримінації, радянська влада встановила такий порядок, який відповідав не стільки принципам збереження національнокультурних підсистем та громадянського суспільства, скільки її баченню оптимальної моделі національних відносин.

Джерела та література

1. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання в новій Європі / Пер. з англ. / Р. Брюбейкер. – Львів, 2006.
2. Гуляй В. Репресивна політика сталінського тоталітарного режиму щодо єврейського населення Західної України (1939-1941 рр.) / В.Гуляй // Голокост в Україні у регіональному і загальнолюдському вимірі: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Збірник наукових праць. – Львів, 2005. – С. 32-36.
3. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 1463.
4. Державний архів Рівненської області, ф. 33, оп. 4, спр. 69.
5. Дунаєва Ю.В. Проблемы национализма и этнической идентичности в странах Центрально-Восточной Европы (Обзор) / Ю.В.Дунаева // Политическая наука. – 2002. - № 4. – С. 138-159.
6. Лакер В. История сионизма / Пер. с англ. / В.Лакер. – М., 2000.
7. Мазур Г. Політика радянської влади щодо населення Західної України в 1939-1941 рр.: суть і наслідки / Т.Мазур // Україна – Польща: важкі питання. Т. 4. Матеріали IV Міжнародного семінару істориків „Українсько-польські відносини під час Другої світової війни”. – Варшава, 8-10 жовтня 1998 року. – Турса, 1999.
8. Михман Д. Историография Катастрофы. Еврейский взгляд: концептуализация, терминология, подходы и фундаментальные вопросы / Пер. с англ. / Д.Михман. – Днепрпетровск, 2005.

9. Національні відносини в Україні. Збірник документів і матеріалів / Упор. Панчук М.І. та ін. – К., 1994.
10. Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах / Пер. з англ. / Ш.Редліх. – К., 2002.
11. С.Д. Жидівський Світовий Конгрес // Новий час. – 1936, 31 серпня. – С. 4.
12. Хонигсман Я. Катастрофа єврейства Західної України. / Я.Хонигсман. – Львів, 1998.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 7379.
14. Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjny Archiwum Getta Warszawy. – Warszawa, 2001. – Т. 3.
15. Grzelak Cz. Wokół postaw Żydów wobec agresji sowieckiej na Polskę w 1939 r. / Cz. Grzelak // Świat NIEpożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII-XX wieku / Praca zbiorowa pod redakcją K.Jasiewicza. – Warszawa, 2004. – S. 881-882.
16. Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej / J. Holzer. – Warszawa, 1974.
17. Majchrowski J.M. Problem żydowski w programach głównych polskich obozów politycznych (1918-1939) / J.M. Majchrowski // Znak. – 1983. – S. 383-394.
18. Mendelsohn E. Reflections on East European Jewish Politics in the Twentieth Century / E. Mendelsohn // YIVO Annual.- 1991.- Vol. 20.- Pp. 23-37.
19. Rudnicki Sz. Obóz Narodowo-Radykalny. Geneza i działalność / Sz. Rudnicki.. – Warszawa, 1985.
20. Snyder T. Żydzi wołyńscy pod rządami polskimi oraz w okresie okupacji sowieckiej i nazistowskiej 1939-1944 / T. Snyder // Świat NIEpożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII-XX wieku / Praca zbiorowa pod redakcją K.Jasiewicza. – Warszawa, 2004. – S. 266-291.
21. Spector Sh. The Holocaust of Volhynian Jews 1941-1944 / Sh. Spector.. – Jerusalem, 1990.
22. S.S. Kto decyduje, wykonuje i odpowiada w sprawach polityki narodowościowej? // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938, 8 maja.

УДК: 94: 339.984(477.8)«1918/1939»

Долганов Петро

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ В ІДЕОЛОГІЇ І ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Згідно концепції М. Гроха, націотворення в країнах Центрально-Східної Європи відбувалося за тріступеневою схемою, в якій ключову роль відіграла інтелігенція [14, с. 222]. Завершальний його етап характеризувався політизацією національних вимог та формулюванням національно-державної ідеології. Водночас, у більшості концепцій політизація всіх сфер суспільного життя етносу класифікується апогеєм націоналізму.

Тому актуальним є вивчення елементу економічного націоналізму в діяльності українських національно-політичних сил. Під ним розуміємо теорію і практику соціально-економічних відносин, які ґрунтуються на реалізації прагнень досягнення всестороннього економічного процвітання шляхом забезпечення національної автаркії і національного контролю над економічними ресурсами власних територій, що досягається завдяки витісненню інших націй з позицій, які вони займають методами мирної економічної конкуренції, силових саботажних та терористичних актів і навіть революційних дій.

Концептуальні дослідження відповідної тематики зустрічаємо в праці Е.Сміта [37]. Дотичними до даної теми студіями займався Є.Перепічка, який висвітлив деякі аспекти економічної політики Організації українських націоналістів (ОУН) [27]. Окремі елементи економічної діяльності національних партій на Волині відображені у книзі М.Дмитрука, М.Кучерепи, В.Прокопчука «Волинь у міжвоєнний період»[17].

Враховуючи зв'язок українського економічного націоналізму з діяльністю національних політичних партій, ставимо перед собою завдання висвітлення його функціональності в ідеологічних програмах та спробах їх практичної реалізації, з'ясування особливостей методів втілення економічних інтересів української нації різними партійними силами. Предмет дослідження обмежується хронотопом західноукраїнських (ЗУЗ) земель міжвоєнного періоду.

У східноєвропейському випадку, в який чітко вписується досліджувана нами проблема, політизація нації простежується, в першу чергу, в площині культурно-освітніх вимог. Це відбулося внаслідок домінуючої ролі інтелігенції в націотворчих процесах, яка відповідно властивих даних професії стандартів мислення фокусувала головну увагу на духовних цінностях нації. Її еліта «...виховання мас розуміла головно, як виховання гуманістично-

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
NOTA BENE	
Киридон Алла, Троян Сергій ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ІСТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ	4
ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	
Гон Максим ЄВРЕЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ АВТОРИТАРНИХ/ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ: НЕКОНВЕНЦІЙНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	16
Долганов Петро ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ В ІДЕОЛОГІЇ І ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	21
Борщевич Володимир ДЖЕРЕЛА ПРИБУТКІВ, ЗАМОЖНІСТЬ ВОЛИНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА У 30-Х РР. ХХ СТ.	28
Жив'юк Андрій ДІЯЛЬНІСТЬ УЛАСА САМЧУКА НА ТЕРИТОРІЇ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»	32
Киридон Євгенія ЖІНКИ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС	49
Луценко Катерина ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ЯК ІМІДЖЕВА ТЕХНОЛОГІЯ У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЇ ТА МАРКЕТИНГУ (концептуальний аналіз на прикладі України)	57
Васюк Анатолій КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ	63
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Олексієвець Тарас ГЕНЕЗА ЧЕСЬКИХ ЛОКАЦІЙНИХ МІСТ: МІСТОБУДІВНИЙ І УРБАНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС	68
Алієв Максим МІЖНАРОДНІ ТОРГОВО-ТРАНСПОРТНІ ШЛЯХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	72
Шеретюк Валерій ПЕРЕДУМОВИ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ: ДИСКУРС ДИСИДЕНТСЬКОГО ПИТАННЯ	77
Северова Ольга ДЕКАБРИСТИ І ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	82

Венгер Наталія МЕНОНІТСЬКА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: (НА ПРИКЛАДІ ТАВРІЙСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ДР. ПОЛ. ХІХ СТ. – 1914 Р.)	85
Бондарчук Тетяна СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА АНГЛІЇ ВІДНОСНО ПОЛІТИКИ КРАЇНИ В ІНДІЙСЬКИХ ВОЛОДІННЯХ	92
Кузьма Тетяна ДЕРЖАВА МАКСИМІЛІАНА В МЕКСИЦІ: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	96
Косяк Світлана НІМЕЦЬКИЙ КОЛОНІАЛЬНО-ТОВАРИСЬКИЙ РУХ У 1842 – 1882 рр.	101
Троян Павло КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ В НІМЕЧЧИНІ ДО ПРОБЛЕМ ІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.	105
Валюх Людмила НІМЕЦЬКА КОЛОНІАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ В АФРИЦІ У ВИСВІТЛЕННІ БРИТАНСЬКОЇ ПРЕСИ	111
Плюта Наталія ФРАНЦУЗЬКИЙ КОЛОНІАЛІЗМ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ	116
Долід Вячеслав ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АНГЛІЇ В СЕРЕДИНІ 90-Х РОКІВ ХІХ СТ.	126
Блох Юлія ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У КОНТЕКСТІ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ ПОЧАТКУ ХХ СТ.	132
Сталоверова Ганна ЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ (1914-1921 рр.): КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ	137
Алексієвець Леся ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС 1918–1926 РР.	142
Гакман Сергій ПРОБЛЕМА БЕССАРАБІЇ ТА БУКОВИНИ У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКО-РУМУНСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН. 1917-1940 РР.	153
Давлетов Олександр «ГІТЛЕРЮГЕНД» І МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА НСДАП В 1933-1936 рр.	159
Невинна Галина НІМЕЦЬКО - ФІНСЬКІ ВІДНОСИНИ 1933 – 1939 РР.: ВЕРИФІКАЦІЯ БАЗОВИХ ПОЛОЖЕНЬ	165
Дорофєєв Денис ШВЕЙЦАРІЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД І В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ	170

Рощина Галина НЕОНАЦИЗМ У СУСПІЛЬНО -ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ НІМЕЧЧИНИ	176
Лесняк Віталій РОЗПОДІЛ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ДИСКУРС ФРАНКІСТСЬКОГО І ПОСТФРАНКІСТСЬКОГО РЕЖИМІВ	182
Христюк Тетяна ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ В РОСІЇ (КІНЕЦЬ 1980-Х – 2000 РР.): КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	188
Наумов Андрій ПЕРША ПРЕЗИДЕНТУРА ВОЛОДИМИРА ПУТІНА: ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС	195
Троян Віктор СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКОГО РУХУ: ПЕРСПЕКТИВИ ОБ'ЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ	201
Тихомирова Євгенія РОЛЬОВА УЧАСТЬ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ У ПРОЦЕСАХ ПОЛІТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	212
Дукмас Олена ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ У ВИМІРІ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	220
Хаврук Ігор ГЕНЕЗА Й ЕВОЛЮЦІЇ ІНСТИТУТІВ РЕФЕРЕНДУМУ ТА ПЛЕБІСЦИТУ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС	230
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ	
Троян Сергій ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ: АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	237
Киридон Алла СОЦІОІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1917 – 1930-Х РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	243
Постоловський Руслан ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	269
Герасимчук Таміла ГЛОБАЛЬНА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ США: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ДОКТРИНАЛЬНИЙ ДИСКУРС	273
Шеретюк Оксана ПОЛІТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС	279
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	291

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 18

Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Обкладинка – С.С.Троян

Підписано до друку 30. 11. 2009 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 30,00. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2010. – Випуск 18. – Спецвипуск: Проблеми історії в сучасному науковому дискурсі. – 296 с.